

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาผลกระทบสังคมและสิ่งแวดล้อมของโครงการสวนสัตว์กลางคืน จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาโดยเน้นการมองชุมชนในมิติทางสังคมและสิ่งแวดล้อมว่ามีความ สลับซับซ้อนทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วย ความสัมพันธ์ทาง สังคม ระบบการผลิต การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ คุณค่าและความหมายของพื้นที่ เป็นอย่างไร บ้าง เมื่อมีการดำเนินโครงการฯ ควรตระหนัก ห่วงใย ต่อมิติทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ ใด ๆ โดยเปิดโอกาสให้คนภายในชุมชนได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับผลกระทบทางสังคมและ สิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้น และในเบื้องต้นผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาคือ

1. ศึกษาบริบทของชุมชนที่อยู่โดยรอบโครงการสวนสัตว์กลางคืน
2. ศึกษา วิเคราะห์แนวคิด วิธีการดำเนินโครงการสวนสัตว์กลางคืน จังหวัดเชียงใหม่
3. ศึกษาผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม จากโครงการสวนสัตว์กลางคืน จังหวัด เชียงใหม่

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากความคิดเห็นที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ของคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนโดยรอบโครงการฯ จากเอกสาร งานวิชาการต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์โดยใช้องค์ประกอบทางด้านบริบท คือการมองความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านของเงื่อนไขแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อจะไม่ด่วนสรุปโดยต้อง คำนึงถึงความละเอียดอ่อนของพื้นที่ สภาพคือการมองความสัมพันธ์ทางสังคมจากด้านของการ เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในระยะสั้นหรือระยะยาว เป็นเพียงปรากฏการณ์หรือ กระบวนการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ส่วนแง่มุม คือการมองความสัมพันธ์ทางสังคมด้านของความ สำคัญของกลุ่มชน ในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของโครงสร้างทางสังคม และมิติ คือการมอง ความสัมพันธ์ทางสังคมจากด้านอุดมการณ์ อำนาจ วิธีการผลิต เพื่อให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของ ปรากฏการณ์ทางสังคมในมิติสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ร่วมกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง พร้อมกับนำเสนอภาพรวมของผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมจากโครงการฯ ควร ตระหนัก ห่วงใย ในสองมิติ คือ มิติทางสังคม ได้แก่ ผลกระทบต่อวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตประจำวัน ของคนในชุมชน ผลกระทบต่อระบบการผลิตและระบบเศรษฐกิจ ผลกระทบต่อความเชื่อของคน ในชุมชน มิติทางสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ผลกระทบต่อพืชผักพื้นบ้าน และพรรณไม้พื้นถิ่น ผลกระทบ

ต่อสัตว์ป่าพื้นถิ่น ผลกระทบต่อทรัพยากรป่าไม้ ผลกระทบต่อทรัพยากรน้ำ ผลกระทบต่อทรัพยากรดิน มลภาวะทางเสียงและฝุ่นละออง ซึ่งได้สรุปผลการศึกษาไว้ดังนี้

7.1 สรุปผลการศึกษา

โครงการสวนสัตว์กลางคืน จังหวัดเชียงใหม่ จัดทำขึ้นเพื่อสนองนโยบายของรัฐบาลที่ให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมสร้างรายได้ของประเทศ โดยเพิ่มความหลากหลายของรูปแบบและเพิ่มระดับความสามารถในการแข่งขันกับต่างประเทศ โดย ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ทักษิณ ชินวัตร ได้แต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อศึกษาวางแผนและดำเนินการเกี่ยวกับการจัดตั้งสวนสัตว์กลางคืนจังหวัดเชียงใหม่ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว (สสค.) เพื่อจัดตั้งโครงการสวนสัตว์กลางคืน จังหวัดเชียงใหม่ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีมาตรฐานโลกในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งได้ดำเนินการในพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ - ปุย ในพื้นที่ 625 ไร่ ห่างจากใจกลางเมืองจังหวัดเชียงใหม่ประมาณ 10 กิโลเมตร สามารถเข้าถึงโดยรถยนต์ได้ 3 เส้นทางโดยโครงการนี้ได้กำหนดระยะเวลาในการดำเนินงาน 21 เดือน ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2546 ถึงเดือนมีนาคม 2548 งบประมาณ 1,155.90 ล้านบาท ส่วนการบริหารงานโครงการอยู่บนพื้นฐานคือรัฐบาลเป็นเจ้าของ แต่การดำเนินงานแบบเอกชนให้เลี้ยงตนเองได้

ในช่วงระหว่างดำเนินงานก่อสร้างโครงการสวนสัตว์กลางคืน จังหวัดเชียงใหม่ ที่ผ่านมาก่อนให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนทั้ง 4 หมู่ คือ หมู่ที่ 1 บ้านดองกาย หมู่ที่ 2 บ้านพ่อน หมู่ที่ 5 บ้านหนองควาย และหมู่ที่ 12 บ้านดองกายเหนือ โดยเฉพาะบ้านดองกายและดองกายเหนือได้รับผลกระทบอย่างชัดเจนที่สุด ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นแบ่งประกอบด้วยผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม และจะได้นำเสนอผลกระทบตามลำดับดังนี้

7.1.1 ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม

1) ผลกระทบต่อความหลากหลายของความหลากหลายทางชีวภาพ

การดำเนินโครงการสวนสัตว์กลางคืน ส่งผลให้พรรณพืช พรรณไม้ และพันธุ์สัตว์พื้นถิ่นที่ต้องสูญหายไป พืชที่สำคัญได้แก่ ผักหวาน ผักหนาม ผักพื้นบ้านอื่นๆ รวมถึงเห็ดต่างๆ ที่มีอยู่ในบริเวณที่ดำเนินโครงการ โดยการเกรดทับ ตัด ทำลายต้นไม้ขนาดเล็กที่ลักษณะเป็นของป่าละเมาะและทุ่งหญ้า ส่วนพันธุ์สัตว์ป่าพื้นถิ่นบริเวณนั้น เช่น ไก่ป่า กระรอก และนกพันธุ์ต่างๆ ที่มีอยู่นั้นมีอพยพเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัย เนื่องจากมีการทำลายแหล่งอาหาร และ ที่อยู่อาศัย รวมถึงเสียงรบกวนจากปริมาณของคนและเครื่องจักรจากการดำเนินโครงการ

2) ผลกระทบต่อทรัพยากรป่าไม้

ชาวบ้านต้องสูญเสียป่าไม้ที่เคยใช้เป็นแหล่งอาหาร แหล่งสร้างรายได้ เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ รวมถึงใช้เป็นเส้นทางสัญจรไปยังที่ทำสวนทำไร่ได้ถูกนำไปเป็นพื้นที่ โครงการสวนสัตว์กลางคืน ทำให้ไม่สามารถเข้าไปทำกิจกรรมได้อย่างแต่ก่อน นอกจากการสูญเสีย การใช้ประโยชน์ดังกล่าวแล้ว ยังขัดแย้งกับเจตนารมณ์แรกของการสร้างสวนพฤกษศาสตร์ วรรณคดี ที่ว่าสร้างเพื่อเป็นสิ่งสาธารณะอันเป็นประโยชน์ในการศึกษาของนักเรียน นักศึกษา เยาวชน และประชาชนทั่วไป ได้ศึกษาพรรณไม้ในวรรณคดีและพืชสมุนไพร เพื่อให้ทางราชการได้ รวบรวมพันธุ์ไม้ที่กำลังจะสูญพันธุ์ไว้เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ไม้ที่เป็นประโยชน์ทางการศึกษา และขยายพันธุ์ ตลอดจนเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนทั่วไป ซึ่งไม่สามารถทำได้ อีกต่อไป รวมถึงเป็นการปิดกั้นเส้นทางสัญจรของชาวบ้านที่เคยใช้บริเวณดังกล่าวเป็นเส้นทางไปยังที่ ไร่ที่สวน ซึ่งไม่สามารถจะใช้ได้อีกต่อไป ต้องเลี้ยวไปใช้เส้นทางอื่นที่มีระยะไกลและยากลำบาก กว่าเดิม

3) ผลกระทบต่อทรัพยากรน้ำ

ความจำเป็นในการต้องการใช้ทรัพยากรน้ำของโครงการสวนสัตว์ กลางคืนมากถึง 1.4 ล้าน ลูกบาศก์เมตร / ปี หรือ 3,836 ลูกบาศก์เมตร /วัน ส่งผลให้โครงการ พยายามจะดึงน้ำเพื่อสำรองให้กับ โครงการให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ไม่ว่าจะหามาจากแหล่งไหนก็ ตามโดยไม่ได้ใส่ใจถึงผลกระทบที่จะตามมา ขณะที่ชุมชนที่อยู่โดยรอบ โครงการยังมีปัญหาการขาด แคลนน้ำในการอุปโภค โดยเฉพาะหมู่บ้านตองกายและตองกายเหนือ มักจะมีปัญหาการขาดแคลน น้ำในฤดูแล้ง (เมษายน - มิถุนายน) โดยโครงการพยายามดึงน้ำไปใช้มากมายนั่น ส่งผลให้น้ำภายใน ชุมชนแห้งเร็วขึ้นกว่าปกติ จากเดิมที่เริ่มขาดแคลนน้ำในช่วงเดือนเมษายน เลื่อนมาเป็นเดือน มีนาคม ขณะที่ชาวบ้านก็ได้พยายามที่จะแก้ไขปัญหาโดยการเรียกร้องให้โครงการ จัดทำระบบ ประปาให้กับหมู่บ้านเพื่อเป็นการแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำแต่ก็ไม่ได้รับการตอบสนองแต่อย่างใด ยิ่งไปกว่านั้นทางโครงการยังได้ดึงน้ำจากคลองชลประทานขึ้นมาใช้ ซึ่งปัญหาดังกล่าวจะทำให้ ประชาชนเดือดร้อนไม่ใช่เฉพาะหมู่บ้านตองกาย และตองกายเหนือเท่านั้นแต่จะเป็นทุกหมู่บ้าน ทุก ชุมชนที่ใช้น้ำจากคลองชลประทานแม่แตง

4) ผลกระทบต่อทรัพยากรดิน

เกิดการชะล้างและพังทลายของหน้าดินภายในโครงการ เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ภายในโครงการมีลักษณะลาดชัน ประกอบกับไม้ขนาดเล็กได้ถูกเกรดทับเผาทำลาย ทำให้หน้าดินถูกเปิดและถูกชะล้างจากน้ำฝนได้ง่าย นอกจากนี้ การปรับพื้นที่โครงการ โดยเฉพาะบริเวณ ส่วนแสดงสัตว์ที่ได้ทำการขุดร่องลึกล้อมรอบเพื่อใช้กันสัตว์ไว้ไม่ให้หลุดออกมาได้ ยังเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการชะล้างและพังทลายของหน้าดินสูง ส่วนทรัพยากรดินโดยรอบโครงการ ไม่เกิดผลกระทบต่อคุณภาพดินแต่อย่างใด

5) มลภาวะทางสิ่งแวดล้อม

การดำเนินโครงการสวนสัตว์กลางคืนก่อให้เกิดมลภาวะทางเสียง และฝุ่นละอองต่อพื้นที่โดยรอบโครงการที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดคือ ผู้ที่อยู่อาศัยบริเวณสองข้างทางถนน ที่ใช้เป็นเส้นทางหลักมุ่งสู่โครงการสวนสัตว์กลางคืน และวัดคอยแก้วรวมถึงส่วนราชการอื่น ๆ เช่น ศูนย์วิจัยสิ่ง ศูนย์ขยายพันธุ์พืช และเกษตรที่สูง สาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดมลภาวะ คือ การจราจรที่คับคั่ง และ การทำงานของเครื่องจักรกลในขณะที่มีการทำงานภายในโครงการ

7.1.2 ผลกระทบทางสังคม

1) ผลกระทบต่อการวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน

การผลิตภายในชุมชนสะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตประจำได้อย่างชัดเจน การเก็บของป่าจะแสดงให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนได้อย่างชัดเจน การเก็บของป่าจะเป็นไปตามฤดูกาล คือหน้าร้อนเข้าไปเก็บไข่มดแดง ใบตองตึง ไช้จั้น ผักหวาน ผักหนาม ดอกหอม ออก เห็ดลม หน้าฝนเข้าไปเก็บ เห็ดถอบ เห็ดใบ เห็ดถ่าน เห็ดดิน เห็ดหล่ม การเก็บหรือหาของป่าสามารถทำได้ตลอดปี ซึ่งการเข้าป่าเพื่อเก็บของป่าถือได้ว่ากระทำสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ เมื่อโครงการสวนสัตว์กลางคืนเกิดขึ้นทำให้วิถีชีวิตดังกล่าวสิ้นสุดลง

2) ผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ในชุมชน

ผลกระทบต่อความสัมพันธ์เกิดขึ้นใน 3 ลักษณะ โดย ลักษณะแรกเป็นความสัมพันธ์เชิงขัดแย้งทางความคิดระหว่างคนภายในชุมชน มีทั้งกลุ่มที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการดำเนินโครงการ จากความคิดเห็นที่แตกต่างส่งผลต่อความร่วมมือในชุมชนที่ลดลง เช่น การประชุมหมู่บ้าน การจับกลุ่มของกลุ่มที่เห็นด้วยซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่ได้ประโยชน์และคาดว่าจะได้ประโยชน์ ขณะที่กลุ่มที่ไม่เห็นด้วยมักเป็นกลุ่มที่เสียประโยชน์ และได้รับผลกระทบโดยตรง

จากโครงการสวนสัตว์กลางคืน ลักษณะที่สอง เป็นการความสัมพันธ์ต่อผู้นำชุมชนในลักษณะของการลดความศรัทธา จากการที่ผู้นำชุมชนถูกเป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการโน้มน้าวให้ชาวบ้านเห็นว่าโครงการสวนสัตว์กลางคืนจะสร้างผลดีแก่ชุมชน รวมถึงผู้นำชุมชนได้รับผลประโยชน์จากโครงการที่สนับสนุนให้ญาติได้เข้าทำงานภายในโครงการ และระยะหลังผู้นำชุมชนเองไม่ค่อยให้ความสนใจชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนจากโครงการ จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้คนในชุมชนลดความศรัทธาในตัวผู้นำชุมชนลง ลักษณะที่สามเป็นความสัมพันธ์เชิงหวาดระแวงและหวาดกลัวของคนภายในชุมชนต่อคนภายนอกชุมชน จากการเคลื่อนย้ายของแรงงานเข้ามาเป็นจำนวนมาก และความแตกต่างในการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ภาษา รวมถึงการรับรู้กฎระเบียบต่างๆ ทำให้คนภายในชุมชนเริ่มมี การปรับเปลี่ยนในการดำเนินชีวิตที่ต้องมีความระมัดระวังมากยิ่งขึ้นในการที่จะสร้างความปลอดภัย เช่น เวลาออกจากบ้านจะต้องดูความเรียบร้อยของประตูหน้าต่างต้องปิดให้มิดชิดก่อนออกจากบ้าน บ้านที่มีผู้สูงอายุก็ต้องระมัดระวังเรื่องการทำร้ายร่างกายและชิงทรัพย์ ส่วนบ้านที่มีเด็ก โดยเฉพาะเด็กผู้หญิงระมัดระวังเรื่องการล่อลวงไปทำมิดีมิร้าย ต้องฝากให้เพื่อนบ้านคอยเป็นหูเป็นตาให้กันและกัน

ความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชนถูกกำหนดจากคนภายนอกชุมชน โดยเฉพาะ ผู้ดำเนินโครงการที่เป็นผู้ว่าจ้างบริษัทเอกชนเข้ามาทำงานภายในชุมชน นอกจากนี้ผู้รับเหมาก่อสร้างและแรงงานเกือบทั้งหมดมาจากภายนอกชุมชน ซึ่งส่งผลให้เกิดผลต่อความไม่มั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นคนภายในสร้างให้เกิดขึ้นแต่ขณะเดียวกันชุมชนซึ่งเป็นผู้เผชิญกับปัญหาต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาเพียงลำพังหาได้รับความสนใจจากผู้ดำเนินโครงการไม่

3) ผลกระทบต่อระบบการผลิตและระบบเศรษฐกิจ

โครงการสวนสัตว์กลางคืนก่อให้เกิดผลกระทบต่อการผลิตและระบบเศรษฐกิจของชุมชน 4 ประการคือ

ประการแรก การสูญเสียพื้นที่ทำกินชาวบ้านจำนวน 9 ราย ต้องสูญเสียพื้นที่ทำกิน ถือได้ว่าเป็นมรดกตกทอดมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย แม้ว่าพื้นที่ดังกล่าวจะไม่มีเอกสารสิทธิ์และไม่มีสิทธิครอบครองตามกฎหมายก็ตามแต่ชาวบ้านก็หวังว่าสักวันหนึ่งจะได้มีสิทธิถูกต้องตามกฎหมายบนพื้นที่ทำกินของตนเอง พื้นที่สูญเสียไป ชาวบ้านใช้ประโยชน์ของพื้นที่ทำกินในแง่ของฐานการผลิต เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย ชาวบ้านจำนวนหลายรายปลูกกระท่อมหลังเล็ก ๆ ไว้เป็นสำหรับเป็นที่พักอาศัยเมื่อยามที่ขึ้นไปทำสวนทำไร่ รวมถึงเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เมื่อต้องการหลีกเลี่ยงจากความวุ่นวาย บางรายใช้ชีวิตอยู่ที่นั่นมากกว่าอยู่ที่บ้านตนเอง

การสูญเสียดังกล่าว พบว่าผู้สูญเสียรู้สึกเสียค่าจะเทียบระหว่างสิ่งที่เสียไปกับสิ่งที่ได้มานั้น ไม่ได้คุ้มค่าตักนิตเงินที่ได้มาใช้ไปไม่เท่าไรก็หมด แต่พื้นที่มันอยู่กับเราตลอดไปทำกินได้ชั่วลูกชั่วหลาน สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวทุกปี รวมถึงคุณค่าทางด้านจิตใจที่ประเมินค่าไม่ได้ ขณะที่บางรายได้ทำการบุกเบิกพื้นที่ต่อไปในบริเวณที่ว่างเปล่าจนถึงทางการดำเนินการจับไปขังคุก ขณะที่บางรายได้นำเงินส่วนที่ได้จากค่าชดเชยไปซื้อที่ดินในบริเวณอื่นๆ ต่อไป

ประการที่สอง การถือครองที่ดิน โครงการสวนสัตว์เป็นเหมือนตัวเร่งให้ชาวบ้าน โดยเฉพาะหมู่บ้านตองกายและตองกายเหนือ ต้องสูญเสียกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ใช้เป็นที่ทำการเกษตร และสร้างที่อยู่อาศัยเร็วขึ้น ตัวกระตุ้นที่สำคัญคือราคาที่ดินที่เพิ่มขึ้นจากไร่ 3-5 แสนบาท เป็น 3-5 ล้านบาท ที่ดินถูกเปลี่ยนกรรมสิทธิ์จากคนภายในชุมชน ไปยังคนภายนอกชุมชนมีสัดส่วนมากขึ้น ที่ดินถูกเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์เป็นไปในเชิงพาณิชย์ มีการซื้อ - ขาย เก็งกำไร สร้างเป็นร้านอาหาร ที่พักเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว โดยได้สนใจคนในชุมชนอีกต่อไป

ประการที่สาม กรรมสิทธิ์ที่ดิน พื้นที่ทางด้านทิศตะวันตกประมาณ 30 ไร่ของวัดคอยแก้วต้องสูญเสียพื้นที่ให้กับโครงการ การสูญเสียดังกล่าวทำให้วัดต้องรื้อถอนกุฏิที่ใช้ในการเก็บตัวเข้ากรรมฐานเนื่องจากอยู่ติดกับรั้วของโครงการสวนสัตว์กกลางคืน และยังสูญเสียพื้นที่ที่ใช้เป็นสถานที่ปักกรดเพื่อปฏิบัติธรรม ฝึกวิปัสสนากรรมฐาน ของพระภิกษุสามเณรที่บวชภาคฤดูร้อนทั้งในอำเภอหางดงและอำเภอใกล้เคียงที่เข้ามาขอใช้สถานที่ทุกปี ประกอบกับความสงบเงียบที่เคยมีก็หายไปมีแต่เสียงของเครื่องจักรที่ทำงานดังอยู่ตลอดเวลา ทั้งยังฝุ่นละอองที่ฟุ้งกระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณที่ดำเนินงานและบริเวณภายในวัด ดันไม้บางต้นที่มีฝุ่นปกคลุมต้องเหี่ยวแห้งตาย

การสูญเสียในครั้งนี้ทำพระสงฆ์ที่มุ่งปฏิบัติธรรมต้องออกมาต่อสู้เพื่อรักษาสิทธิที่เป็นสมบัติสาธารณะที่เป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจทั้งพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และพุทธศาสนิกชน รวมถึงเป็นการร้าวใจซึ่ง ศาสนสถานที่เป็นศูนย์รวมใจของชาวพุทธให้ได้ใช้ประโยชน์สืบไปชั่วลูกชั่วหลานยังคงดำรงอยู่ ก่อนที่จะสูญสลายไปกับโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ โดยการทำหนังสือร้องเรียนไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้วัดได้มีเอกสารสิทธิที่ถูกต้องตามกฎหมายส่งผลให้

ประการที่สี่ อาชีพและรายได้ โครงการสวนสัตว์กกลางคืนส่งผลให้คนภายในชุมชนมีความหวังในเรื่องของอาชีพ โดยเฉพาะวัยแรงงานที่ออกไปรับจ้างภายนอกชุมชนจะไม่มีโอกาสทำงานใกล้บ้านแต่ก็ไม่เป็นไปดังที่หวังไว้ แรงงานที่เข้ารับจ้างในชุมชนเป็นแรงงานจากภายนอกทั้งหมดมีทั้งแรงงานของทหารช่างจากกรมทหารช่าง แรงงานต่างชาติ และแรงงานจากต่าง

ถิ่นเข้ามาทำงานภายใน โครงการในช่วงระหว่างการก่อสร้าง ส่วนคนภายในชุมชนเองก็ยังคงทำงานที่ตนเองทำเป็นประจำอยู่เช่นเดิม ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพแต่อย่างใด ขณะที่รายได้จากการเก็บของป่าหมดไปเนื่องจากสถานที่ได้ถูกปิดกั้นและห้ามเข้าไปใช้ประโยชน์ได้อีก โครงการสวนสัตว์กลางคืนไม่ได้ส่งผลให้คนภายในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นแต่อย่างใดนอกจากนี้ยังส่งผลให้อาชีพบางอาชีพต้องสูญเสียเงินไปพร้อมกับรายได้ แต่ในทางกลับกันก็ยังพบว่ามีบางอาชีพภายในชุมชนที่ได้รับประโยชน์ดังกล่าวทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น คือ อาชีพค้าขายโดยเฉพาะการจำหน่ายอาหารปรุงสุกและอาชีพรับเขียนป้าย

ส่วนการจัดตั้งกลุ่มการผลิตที่เน้นที่ผู้ดำเนินโครงการสวนสัตว์ร่วมกันกับชุมชนในการจัดตั้งขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นว่าโครงการได้เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมนั้นพบว่า คนในชุมชนเพียง 4 ราย จาก 15 ราย จาก 3 ตำบล คือ ตำบลหนองควาย ตำบล สุเทพ ตำบลแม่เหียะ ที่สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตได้ตามมาตรฐานและนำสินค้าไปจำหน่ายได้

4) ผลกระทบต่อระบบความเชื่อ

“จิต” และความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในป่า ก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างอ่อนโยนเกรง และตระหนักถึงคุณค่าของป่า และนำมาใช้ในการควบคุมการใช้ทรัพยากร แม้ว่ากฎเกณฑ์บางอย่างบางประการไม่ได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแต่ก็ถือปฏิบัติกันมานาน เช่นจะไม่ตัดต้นไม้ใหญ่ เพราะเชื่อว่าเป็นที่สถิตของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือการถ่มน้ำที่มีอยู่เดิมและเปลี่ยนแปลงกระแสการไหลของน้ำ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือว่า จิต และเป็นการลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หากผู้ใดกระทำล่วงเกินจะทำให้มีอันเป็นไปกับบุคคลนั้น นอกจากนี้ยังอาจส่งผลกระทบต่อผู้คนโดยรอบด้วยเช่นกัน

เมื่อโครงการสวนสัตว์กลางคืนได้ถูกสร้างขึ้นบนพื้นที่ความเชื่อของคนในชุมชน การเกรงใจ ตัดต้นไม้ เปลี่ยนทางน้ำ รวมถึงปิดตาน้ำ ปิดเส้นทางเดิน เข้า - ออกด้านหลังวัดคอยแก้ว เพื่อทำรั้วและถนนของโครงการ การกระทำของโครงการได้ทำลายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านจะไม่ล่วงเกิน ชาวบ้านเชื่อว่าสิ่งเหล่านั้นจะทำให้ผู้กระทำจะต้องมีอันเป็นไป ขณะเดียวกันชาวบ้านก็ได้ทำพิธีสืบชะตาหมู่บ้านเพื่อเป็นการขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายที่จะเข้ามาในหมู่บ้านจากการที่ผู้ดำเนินโครงการได้ไปลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของคนในชุมชน

7.2 อภิปรายผลการศึกษา

โครงการสวนสัตว์กลางคืน เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการใช้อำนาจของรัฐในการเข้าไปแย่งชิงทรัพยากรหรือเป็นเครื่องมือในการควบคุมพื้นที่ โดยทางโครงการได้สร้างความชอบธรรมในการดำเนินการ ด้วยการอ้างผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่คาดว่าจะนำมาซึ่งรายได้ที่มากขึ้น และทำให้จังหวัดเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของการท่องเที่ยว และพื้นที่โครงการไม่ได้ทับซ้อนกับพื้นที่ของชาวบ้าน แต่ในความเป็นจริงแล้วพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะอยู่แล้ว ทุกคนมีสิทธิที่จะเข้าไปใช้ทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียมกัน แต่รัฐได้พยายามกีดกันสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรของคนในชุมชน ตามแนวคิดของประเทศตะวันตกซึ่งนำมาใช้ขณะที่มีการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบทุนนิยม เช่น ในกรณีของประเทศอังกฤษ ที่มีการออกกฎหมายปิดกั้นสิทธิในการใช้พื้นที่ของส่วนรวมเพื่อตอกย้ำความคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินเอกชน ในกรณีประเทศไทย จะเห็นได้ชัดเจนที่กฎหมายจะให้ความสำคัญกับสิทธิส่วนบุคคลกับสิทธิของรัฐ ที่เกี่ยวกับทรัพยากรต่าง ๆ โดยเฉพาะที่ดินและป่าไม้ เช่น การให้ความสำคัญกับเอกสารสิทธิต่าง ๆ ทั้ง น.ส.3 และโฉนดที่ดิน ขณะที่เร่งรัดประกาศให้พื้นที่ป่าเป็นป่าสงวนแห่งชาติและอุทยานแห่งชาติ จึงสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของขึ้นมาแทนที่การใช้ทรัพยากรตามที่เคยปฏิบัติมา ยิ่งไปกว่านั้นทำให้มองเห็นทรัพยากรว่าเป็นทรัพย์สินของบุคคลหรือหน่วยงานของรัฐสามารถยึดครองไว้ได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ด้วยการผูกขาดสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ไว้ จนถึงกับเรียกขานกันทั่วไปว่า ที่ดินของชน และป่าของรัฐ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าโครงการได้มีการปรึกษาหารือกับชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบอย่างใดไม่ อีกทั้งไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผน หรือประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้น สะท้อนให้เห็นแนวคิดในการพัฒนาที่ไม่ให้ความสำคัญกับคน หรือไม่คำนึงถึงความยั่งยืนของการพัฒนา

ภายใต้การพัฒนาที่มุ่งเน้นผลประโยชน์ทางธุรกิจ มากกว่าวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนนั้น ส่งผลให้เกิดปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ขึ้นระหว่าง โครงการพัฒนาของรัฐอย่างไม่หยุดยั้ง เนื่องจากการที่ผู้ดำเนินโครงการขาดการมองผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างรอบด้าน และขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจดำเนินโครงการในถิ่นฐานของตนจนส่งผลกระทบต่อชุมชนหลายประการดังนี้

ประการแรก ผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ที่ผูกพันกับป่ามาช้านานในการเข้าไปหาของป่าต้องสิ้นสุดลง เมื่อพื้นที่ดังกล่าวได้ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ดำเนินโครงการฯ จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นได้สอดคล้องกับ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) ได้กล่าวต่อนหนึ่งเกี่ยวกับมายาคติในการกีดกันสิทธิตามหลักของสิทธิเชิงเดี่ยว ไว้ว่า หลักการกีดกันสิทธิ (Exclusive Right)

ในการเข้าถึงทรัพยากร ตามแนวความคิดของประเทศตะวันตก ซึ่งนำมาใช้ในขณะที่ได้เปลี่ยนเข้าสู่ระบบทุนนิยม เช่น กรณีประเทศอังกฤษ ที่มีการออกกฎหมายปิดกั้นสิทธิในการใช้พื้นที่ของส่วนรวม (Enclosure Law) เพื่อตอกย้ำความคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินเอกชน (Private Property) ในกรณีประเทศไทย จะเห็นได้ชัดเจนที่กฎหมายจะให้ความสำคัญกับสิทธิส่วนบุคคลกับสิทธิของรัฐ ที่เกี่ยวกับทรัพยากรต่าง ๆ โดยเฉพาะที่ดินและป่าไม้ เช่น การให้ความสำคัญกับเอกสารสิทธิ์ต่าง ๆ ทั้ง น.ส.3 และ โฉนดที่ดิน ขณะที่เร่งรัดประกาศให้พื้นที่ป่าเป็นป่าสงวนแห่งชาติและอุทยานแห่งชาติ จึงสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของขึ้นมาแทนที่การใช้ทรัพยากรตามที่เคยปฏิบัติมา ยิ่งไปกว่านั้นทำให้มองเห็นทรัพยากรว่าเป็นทรัพย์สินของบุคคลหรือหน่วยงานของรัฐสามารถยึดครองไว้ได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ด้วยการผูกขาดสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ไว้ จนถึงกับเรียกขานกันทั่วไปว่า ที่ดินของฉันทน์ และป่าของรัฐ เป็นต้น การพยายามที่จะใช้อำนาจดังกล่าวนำไปสู่การกีดกันสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรของชุมชน

ประการที่สอง ความไม่เท่าเทียมกันของผลประโยชน์ที่ได้รับจนส่งผลให้เกิด ความขัดแย้งทางด้านความคิดทั้งปัจเจกบุคคล และกลุ่มคน รวมถึง ความศรัทธาในตัวผู้นำของคนในชุมชนมีน้อยลง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ยศ สันตสมบัติ และคณะ (2544) ที่แสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวที่เลือกที่จะหยิบยื่นผลประโยชน์ให้กับกลุ่มผู้นำเพียงไม่กี่คนในหมู่บ้านที่เอื้อประโยชน์ให้เท่านั้น เช่นเดียวกับ อภิญญา จิตรวงศ์นันท์ (2546) การท่องเที่ยวส่งผลให้ชุมชนเกิดการปรับตัวและความสามารถในการปรับตัวที่แตกต่างกันทำให้คนภายในชุมชนบางกลุ่มได้รับผลประโยชน์และอีกส่วนหนึ่งไม่ได้รับผลประโยชน์อะไรเลยและยังคงมีวิถีชีวิตคงเดิม

นอกจากนี้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของคนภายในชุมชนกับคนภายนอกชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานที่เข้ามาในชุมชนจนก่อให้เกิดความรู้สึกถึงความไม่มั่นคงปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินซึ่งมีซึ่งสอดคล้องกับ เทียนชัย มัชฌมาน (อ้างใน สุริย์ บุญญานพวงศ์, 2539 อ้างแล้ว) และ มนัส สุวรรณ ที่ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการอพยพโยกย้ายเพื่อโอกาสการทำงาน ทำให้โครงสร้างทางประชากรของพื้นที่ที่ย้ายออกและย้ายเข้าเปลี่ยนไป เมื่อมีการย้ายถิ่นไปมากขึ้น จะทำให้เกิดการแข่งขันทางอาชีพมากขึ้น มีความขัดแย้งด้านวัฒนธรรมระหว่างคนในท้องถิ่นกับคนต่างถิ่น และส่งผลถึงปัญหา อาชญากรรม ปล้นจี้ ชิงทรัพย์ และปัญหาการค้ากำไรเกินควรเกิดขึ้น

ประการที่สาม การสูญเสียพื้นที่ทำกินของคนในชุมชนและการสูญเสียพื้นที่วัด ชาวบ้านบางส่วนได้สูญเสียพื้นที่ทำกินที่เป็นมรดกตกทอดมาตั้งแต่ปู่ย่า ตายาย ที่ทำไร่ทำสวน เป็นแหล่งอาหาร แหล่งสร้างรายได้ต้องสูญเสียไป รวมถึงวัดคอยแก้วก็เช่นกันที่ได้สูญเสียพื้นที่จำนวน 30 ไร่ ไร่ให้กับการดำเนินโครงการดังกล่าวจนทำให้พระสงฆ์ต้องออกมาต่อสู้เพื่อเรียกร้องกรรมสิทธิ์บนพื้นดินของวัด ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวใช้เป็นสถานที่ปักกรดเพื่อปฏิบัติธรรม ฝึกอบรมสมาธิของพระภิกษุสามเณรที่บวชภาคฤดูร้อนทั้งในอำเภอหางดงและอำเภอใกล้เคียงซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชยันต์ ผลโลก (อ้างแล้ว) ได้กล่าวถึงธุรกิจการท่องเที่ยวต้องพึ่งพาทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อความอยู่รอดของการดำเนินงานและเพื่อกำไรสูงสุดจึงต้องคืนรน เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่ค่อนข้างจำกัด ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งกับชุมชนท้องถิ่นเพราะมีความต้องการใช้พื้นที่หรือทรัพยากรอย่างเดียวกัน ในขณะที่ทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัด รวมถึงการแสวงหาผลประโยชน์ของธุรกิจท่องเที่ยวได้ กีดกันคนท้องถิ่นออกจากพื้นที่ที่เขาเคยใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันหรือดำรงชีวิตอยู่ซึ่งได้เกิดขึ้นกับชุมชนที่อยู่โดยรอบโครงการ โดยเฉพาะหมู่บ้านตองกายและตองกายเหนือที่ต้องทำเป็นต้องสูญเสียพื้นที่ดังกล่าวไป โดยชาวบ้านยังต้องกระทำตามที่ผู้สั่งให้ทำด้วย ทำให้อำนาจต่อรองชาวบ้านต่ำลงไป ชยันต์ วรรณภูติ (อ้างแล้ว)

ประการที่สี่ ผลกระทบต่อการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ได้แก่ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพของพืชผักพื้นบ้านและพรรณไม้ การสูญเสียพันธุ์สัตว์ป่าพื้นถิ่น การสูญเสียทรัพยากรป่าไม้ การขาดแคลนน้ำในการอุปโภคและบริโภค การชะล้างและพังทลายของหน้าดินภายในโครงการรวมถึงมลภาวะทางเสียงและฝุ่นละอองจากการจราจร และการทำงานของเครื่องจักรภายในโครงการ ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับคำกล่าวของ ชยันต์ ผลโลก ที่กล่าวถึงธุรกิจท่องเที่ยวจะมีการบริโภคทรัพยากร 3 ประเภท ที่สำคัญคือทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ดิน น้ำ อากาศ และมันส์ สุวรรณ ที่กล่าวว่าสิ่งก่อสร้างที่เกิดตามมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ คือ การทำลายองค์ประกอบทางชีวภาพ ของพื้นที่ พืช สัตว์ ที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศถูกทำลาย ส่งผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ในระบบนิเวศได้รับผลกระทบไปด้วย ความมั่นคงของระบบนิเวศลดลง ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดคือ กรณีอุทยานเขาใหญ่ แสดงให้เห็นถึงผลกระทบเชิงนิเวศที่เกิดจากการสิ่งปลูกสร้าง เช่น โรงแรม อาคารร้านค้า และสนามกอล์ฟ เพื่อบริการนักท่องเที่ยว สิ่งปลูกสร้างดังกล่าวได้ครอบคลุมพื้นที่ส่วนหนึ่งของอุทยานแห่งชาติ พืช จำนวนหนึ่ง ถูกทำลายและพืชอื่นถูกแนะนำเข้าไป สัตว์ส่วนหนึ่งได้รับผลกระทบเพราะพื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัยและสำหรับหาอาหารจำกัดลงอีกทั้งกิจกรรมของนักท่องเที่ยวยังกระทบต่อการดำรงชีวิตของสัตว์โดยรอบพื้นที่ เช่นเดียวกับการศึกษาของ ประภาวดี เผ่าทองจีน และวรรณศิลป์

พืชรพันธ์ ที่แสดงให้เห็นว่า การท่องเที่ยวใน จังหวัดเพชรบุรีก่อให้เกิดการขยายตัวของ อสังหาริมทรัพย์ที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นจุดขาย ซึ่งอยู่ในรูปคอนโดมิเนียม สนามกอล์ฟ และที่ดิน จัดสรร การขยายตัวของการใช้ที่ดินเพื่อการท่องเที่ยวส่วนใหญ่เกิดขึ้นในพื้นที่ใกล้แหล่งท่องเที่ยว ซึ่งผลกระทบด้านลบที่เกิดขึ้น ได้แก่ การสูญเสียพื้นที่เกษตร ทำให้ผลผลิตทางเกษตรลดลง วิถีชีวิต ความเป็นอยู่เปลี่ยนเป็นสังคมเมืองมากขึ้น การสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ เกิดการขัดแย้งการใช้ประโยชน์ ที่ดิน การขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร เกิดการขยายตัวของพื้นที่ปลูกสร้างโดยปราศจากการควบคุม ขาดแคลนน้ำประปา น้ำใช้ การบดบังและทำลายทัศนียภาพ คุณภาพน้ำเสื่อมโทรม การพังทลาย ของดิน เกิดอุปสรรคต่อการจัดระบบ โครงข่ายสาธารณูปโภค การจราจรคับคั่ง ปัญหาขยะและความ สะอาด การกว้านซื้อที่ดิน มูลค่าที่ดินแพงเกินจริง และการขาดแคลนแรงงานภาคเกษตรกรรม การ เกิดพื้นที่ทิ้งร้างไม่ได้ประโยชน์ และเกิดการรุกคืบพื้นที่สาธารณะ นอกจากโครงการสวนสัตว์ กลางคืนจะส่งผลกระทบต่อชุมชนในด้านลบแล้วในด้านบวกก็ยังมีปรากฏให้เห็น คือ ที่ดินมีราคา สูงขึ้น ชาวบ้านมีฐานะดีขึ้นจากการขายที่ดิน ธุรกิจค้าขายรายย่อยภายในชุมชนดีขึ้น เนื่องจากมีคน ภายนอกชุมชนหลังไหลเข้ามาภายในชุมชน ธุรกิจห้องเช่าก็มีรายเพิ่มขึ้นจากการเปิดให้แรงงานที่ เข้ามาทำงานภายในชุมชนเช่าอยู่อาศัย ซึ่งสอดคล้องกับ มนัส สุวรรณ คือการพัฒนาการท่องเที่ยว ส่งผลให้มีการอพยพโยกย้ายเพื่อ โอกาสในการทำงาน โครงสร้างอาชีพของประชาชนจากภาค เกษตรหรือรับจ้างเข้าสู่ภาคบริการ มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรบริโภค และประชาชนมีรายได้ ดีขึ้น เช่นเดียวกับประภาวดี เผ่าทองจีน วรณศิลป์ พืชรพันธ์ ผลกระทบด้านบวกจากการพัฒนาการ ท่องเที่ยวทำให้มีแหล่งนันทนาการเพิ่มขึ้น เกิดการจ้างงาน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เพิ่มความ สะดวกสบายด้านการบริการท่องเที่ยว เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างคุ้มค่า

การพัฒนาทำให้เกิดผลทั้งสองด้านเสมอเพียง หากมีการพัฒนาอย่างรู้เท่าทันมีการศึกษา ผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างรอบด้าน ก็จะสามารถป้องกันหรือลดผลกระทบทางลบ ได้ แต่หากการพัฒนานั้นเอื้อประโยชน์ต่อบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งแล้ว ย่อมทำให้เกิดข้อขัดแย้งและ เกิดผลกระทบทางลบมากกว่าเสมอ เช่นเดียวกับ โครงการสวนสัตว์กลางคืนที่มุ่งแต่ประโยชน์เชิง ธุรกิจจนถึงชีวิตความเป็นอยู่ของคนภายในชุมชนจนก่อให้เกิดผลกระทบต่างๆ ขึ้น ฉะนั้น แนวทางในการแก้ปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาฯ ต่างของรัฐไม่ว่าจะเป็นการสร้าง เชื้อน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ต้องมีการศึกษาผลกระทบอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะผลกระทบทาง สังคม ถึงแม้ว่าหลายโครงการได้มีการประเมินผลกระทบก็ตามแต่ก็ยังเกิดความขัดแย้งขึ้น เนื่อง ด้วยผู้ดำเนินโครงการมักเป็นผู้ว่าจ้างผู้ประเมินหรือผู้วิจัย ให้ทำการประเมิน โดยไม่เปิดโอกาสให้ ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ รวมถึงการมองปรากฏการณ์ทางสังคม

ไม่ได้มองลึกลงไปถึงสาเหตุของปรากฏการณ์เบื้องหลัง เป็นผลให้การประเมินล้วนสนับสนุนให้มีการดำเนินโครงการทั้งสิ้น

ซึ่ง อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ได้เสนอไว้ตอนหนึ่งถึงข้อบกพร่องและข้อดีของการทำ SIA และ EIA ด้วยเหตุผลอย่างน้อย 2 ประการ คือ ประการแรก จุดอ่อนของการว่าจ้างประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นลักษณะที่เจ้าของโครงการนั้นเป็นผู้ว่าจ้างผู้วิจัยหรือผู้ประเมิน โดยไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านในพื้นที่หรือผู้สนใจจากสังคมภายนอกได้มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นหรือมีส่วนในการตรวจสอบ แม้ว่าเจ้าของโครงการนั้น ๆ จะอ้างว่ารับผิดชอบต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ และเจ้าของทุน (กรณีต้องกู้เงิน ซึ่งโดยมากโครงการขนาดใหญ่ จะใช้เงินกู้จากต่างประเทศ) แต่รายงานผลการวิจัยที่ได้มาส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นการสนับสนุนให้ดำเนินโครงการทั้งสิ้น ประการที่สอง กรอบแนวคิดสิ่งแวดล้อม กระแสหลักของสังคมไทย ที่โดยมากแล้วเป็นการศึกษาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพมักจะสรุปได้ทันทีตั้งแต่เบื้องต้นว่า ผลกระทบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมด้านใดสามารถแก้ไขได้โดยวิธีการทางเทคนิคหรือโดยใช้เทคโนโลยีเสมอซึ่งเป็นการมองปัญหาและแก้ปัญหาเป็นส่วนเดียว เป็นศึกษาที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

เช่นเดียวกับ โครงการสวนสัตว์กลางคืนที่ยังไม่ได้มีการศึกษาผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง ตั้งแต่ขั้นของการศึกษาความเป็นไปได้ จนกระทั่งภายหลังที่เสร็จสิ้นโครงการและตามที่สำนักนโยบายและแผนได้แจ้งว่าโครงการสวนสัตว์กลางคืนตามกฎหมายไม่ต้องมีรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม ซึ่งการลงความเห็นดังกล่าวเพื่อเป็นการป้องกันผลกระทบที่เกิดขึ้นจึงได้จัดทำแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมไว้เท่านั้น แต่สถานการณ์ที่เกิดขึ้นก็ยิ่งพบว่าโครงการนั้นก็ยังคงส่งผลกระทบต่อชุมชนหลายประการตามที่กล่าวมาข้างต้น ดังนั้นแนวทางในการลดผลกระทบควรมีการศึกษาผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างรอบด้านและทำการประเมิน 3 ระยะคือ ก่อนดำเนินโครงการ ระหว่างดำเนินโครงการ และประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ รวมทั้งควรเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้สนใจได้มีโอกาสในการมีส่วนร่วม ซึ่งในแง่ของช่องทางที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม อาจมีในรูปของ การมีส่วนร่วมในการกำหนดขอบเขตในการศึกษาผลกระทบ และการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบร่างรายงานผลการศึกษา และเสนอข้อคิดเห็น ได้แย้งหรือคัดค้านผลการศึกษาก่อนที่มีการรับรองผลการศึกษาเพื่อเป็นการลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ

7.3 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมจากโครงการสวนสัตว์กลางคืน ยังมีข้อบกพร่องอยู่มาก ด้วยข้อจำกัดเรื่องเวลา และผู้วิจัยยังขาดประสบการณ์ ประกอบได้ ทำการศึกษาในช่วงระหว่างดำเนินโครงการ ซึ่งข้อมูลมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้นทางผู้วิจัยจึงขีดกรอบตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2546 ถึง เดือนมีนาคม 2548 ถึงกระนั้นก็ตามการดำเนินโครงการก็ยังไม่เสร็จสิ้น โดยสมบูรณ์ ดังนั้นผู้วิจัยขอเสนอแนะไว้ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(1) โครงการพัฒนาของรัฐไม่ว่าจะมีขนาดใหญ่หรือเล็กก็ตามย่อมส่งผลกระทบตามมาไม่มากก็น้อย ดังนั้น จึงจำเป็นต้องอย่างอื่งที่ผู้ดำเนินโครงการไม่ควรที่จะละเลยในการประเมินผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะผลกระทบทางสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับ คุณค่าและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

(2) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชน ในการดำเนินการของรัฐมีส่วนสำคัญที่จะไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งจากการดำเนินโครงการต่างๆ ดังนั้นการดำเนินการโครงการของรัฐต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนรวมทั้งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลายได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้การดำเนินงานทุกขั้นตอนอย่างแท้จริง

(3) รัฐมีหน้าที่โดยตรงที่จะรักษาสิ่งแวดล้อมของชาติ ดังนั้นกระบวนการศึกษาผลกระทบทางสังคม (SIA) และการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (EIA) จึงต้องมีการศึกษาอย่างปราศจากการตั้งเป้าหมายตามแนวคิดของฝ่ายการเมือง หากการศึกษาไม่เอนเอียง (Bias) และผลการศึกษาที่จะต้องนำเสนอต่อสาธารณชนตามผลที่เกิดขึ้นจริง

(4) การศึกษาผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ต้องกระทำ โดยหน่วยงานที่เป็นกลางทั้งวิชาการและการเมือง เพื่อหลีกเลี่ยงผลลัพธ์ที่จะสนองความคิดด้านใดด้านหนึ่งอันจะส่งผลกระทบต่ออนาคตของชุมชนหรือภูมิภาคตลอดไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

(1) การศึกษาเรื่องผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมต่อชุมชนจากโครงการสวนสัตว์กลางคืน ในครั้งนี้ ได้ศึกษาในช่วงระหว่างที่มีการดำเนินโครงการเท่านั้น หากมีการศึกษาเพิ่มเติมหลังจากเสร็จสิ้นโครงการ หรือ โครงการเปิดดำเนินไปได้สักระยะหนึ่งจะทำให้คำตอบของการศึกษาจะมีความชัดเจนและหลากหลายยิ่งขึ้น

(2) การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมเชิงคุณภาพซึ่งจะเน้นการเขียนเล่าเรื่องให้เห็นภาพของผลกระทบที่เกิดขึ้น หากมีการศึกษาเชิงปริมาณประกอบด้วยที่จะทำให้เห็นภาพผลกระทบที่เป็นตัวเลขที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

(3) การศึกษาเรื่องผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมต่อชุมชนจากโครงการสวนสัตว์กลางคืนควรมีการศึกษาเฉพาะด้านจากสหวิทยาการ เช่น ความคุ้มค่าของโครงการ ความหลากหลายทางชีวภาพ คุณภาพน้ำ คุณภาพดิน ฯ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดชัดเจน ครอบคลุมยิ่งขึ้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University

All rights reserved